

پیشگفتار

اندیشه پرداختن به مطالعات کتاب درسی دانشگاهی از سالها پیش در «سمت» مطرح بوده است ولیکن این ضرورت در سالهای اخیر به طور جدی و رسمی در مجله سخن سمت مطرح شد و در سازمان مطالعه و تدوین دنبال گردید و خوشبختانه اولین پژوهشها در مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی سمت، مربوط به ارتقاء سطح علمی کتابهای درسی دانشگاهی بود.

یکی از دلایل عمده پیشنهاد این همایش که در بدو امر در حد نشست محدود از سوی اعضاء هیئت تحریریه سخن سمت پیش‌بینی شده بود، ایجاد و معرفی سخنگاهی تخصصی و جایگاهی شایسته برای ارائه دستاوردهای علمی بود؛ فعالیتی که نه تنها مطالعه‌ای بدیع، میان‌رشته‌ای و کاربردی است بلکه ضرورتی غیرقابل انکار و مسئولیتی خطیر است که بر دوش متولیان تولیدات علمی، سنگینی می‌کند. انگیزه این همایش ناشی از این اعتقاد است که متخصص بودن در رشته علمی به معنای تخصص داشتن در نشر کتاب درسی که به همان اندازه چند جنبه، چند لایه و پرتنوع است، نیست. به اعتقاد صاحب‌نظران نوشتن و تهیه کتاب درسی برنامه‌ای است وقت‌گیر، به یادماندنی و حتی گاهی دردناک. در دنیایی که استانداردسازی کالاهای مادی و نظارت بر کیفیت تولید محصولات به یک ضرورت و اجبار تبدیل شده است، بی‌تفاوتی نسبت به استاندارد و ارزشیابی تولیدات فکری و ابزار آموزش انسانها، حتی با نگاهی مادی پذیرفتنی نیست. کتاب درسی چه در مفهوم سنتی آن و چه با نگرش پسامدرنی، چه کاغذی و چه مجازی، در هر صورت تابع شیوه هدفمند آموزش و مبتنی بر زیرساخت محتوایی و علمی خاصی است که در چهارچوب ضوابط ساختاری و شکلی، با لحن و سبک خاص، از علوم و تخصصهای گوناگون بهره می‌گیرد و حاصل تلاش صاحبان اندیشه و متخصصانی است که هر یک سهمی در آفرینش این موجود دارند؛ موجودی که دوره تکوین، رشد، شکوفایی و افولی را همچون دیگر صاحبان حیات طی می‌کند.

در نخستین جلسات کمیته علمی همایش به تبیین اولین اهداف و مهم‌ترین محورهای همایش پرداخته شد و پس از آن تمامی ابعاد کتاب درسی دانشگاهی با جزئیات بیشتر شکافته و تمامی جنبه‌ها به دقت تحلیل گردید. پس از جرح و تعدیل موضوعات قابل طرح در همایش نهایتاً حوزه‌های مطالعاتی به ۹ محور اصلی و ۵۵ محور فرعی تقسیم شد. جایگاه و ضرورت، سیر تاریخی، ویژگیهای روان‌شناختی، زبان‌شناختی، فرهنگی و هنری کتاب درسی دانشگاهی و نیز اصول طراحی، ارزشیابی و مدیریت در تولید کتاب درسی دانشگاهی با دو رویکرد شیوه‌های رایج

و فناوری اطلاعات و ارتباطات از اهم این محورهاست. شاید یکی از دشوارترین مراحل در روند منتهی به فراخوان همین مرحله بود. عمده تلاش در اولین همایش این بود که تمامی محورها معرفی شود و زمینه‌های تحقیق، تبیین گردد؛ چه واقفیم که هر یک از محورها خود به تنهایی شایستگی عنوان یک همایش مستقل را دارد. به موازات این فعالیتها، این طرح از سوی مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی «سمت» به یونسکو پیشنهاد شد و خوشبختانه از میان تمامی طرحهای ارسالی از سوی مراکز دانشگاهی و پژوهشی ایران به عنوان یکی از ۲ طرح در طول یک سال برگزیده شد و این دستاورد بزرگی بود.

در مرحله فراخوان که به دو صورت عام و خاص انجام گردید، از متخصصان خارج از کشور نیز دعوت به عمل آمد که بعضاً موفق به حضور نشدند اما همگی پس از مطالعه محوره‌های همایش بر یک قول متفق بودند که این همایش از هر نظر، حرکتی علمی، تخصصی و کم‌نظیر است. در هر حال، پس از فراخوان، تعداد ۱۱۰ چکیده مقاله به دبیرخانه همایش رسید که پس از ارزیابی، ۹۰ مقاله کامل فرایند ارزیابی علمی را گذرانند که از آن میان ۵۲ مقاله برای چاپ و از بین آنها ۳۹ مقاله برای ارائه برگزیده شد. در این مرحله اگرچه نگاه اصلی بر کیفیت مقالات بود اما نیم‌نگاهی نیز بر ایجاد تعادل در چهار زمینه محوره‌های اصلی یعنی ساختار کتاب درسی، ویژگیهای کتاب درسی، و نیز فناوری اطلاعات و ارتباطات و کتاب درسی داشتیم تا نوع نسبی در همه زمینه‌ها حاصل شود. کمیته علمی همایش مدعی نیست که به بهترین مقالات دست یافته است اما معتقد است برای اولین همایش کتاب درسی دانشگاهی، قدمی بدیع و تازه برداشته است. نگاهی به مطالب و مباحث مطرح شده در این گردهمایی نشان می‌دهد تا چه میزان زمینه این تحقیقات بکر و آماده هدایت و حمایتی است که تا آن را از هر سو بارور سازد. معتقدیم از اهداف چهارگانه همایش، یعنی: شناسایی و بررسی روشهای به کارگیری فناوری اطلاعات، ایجاد زمینه پژوهش، دستیابی به معیارها و شناسایی مشکلات در حوزه کتاب درسی دانشگاهی، اگر به بخشی دست یافته باشیم موفق بوده‌ایم.

دکتر زهرا ابوالحسنی

دبیر علمی همایش